

A kecskeméti bábtalálkozók és a békéscsabai bábfesztiválok plakátjai

Nánay István**FESZTIVÁL-KÖRKÉP**

Amikor az interneten rákerestem a bábfesztiválokra, elsőnek a bab, illetve a bab- és borfesztiválokat dobta ki a gép. Igaz, ezeken a rendezvényeken is előfordulhatnak bábélőadások, hiszen ahhoz, hogy akár egy gasztronómia vásárt is fesztiválnak lehessen nevezni, szükséges, de legalábbis ajánlatos valamiféle kulturális programot szervezni hozzá, és a gyerekek szórakoztatására biztos tipp a bábjáték. Ezt azonban nyilván nem tekinthetjük bábfesztiválnak. De akkor mit igen? Egyáltalán: mit nevezünk színházi, közelebbről bábszínházi fesztiválnak?

Kutakodásom során kénytelen voltam belátni, hogy sem külföldön, sem idehaza nincs érvényes és átfogó definíciója a színházi fesztiválnak. Viszont találtam olyan kutatást, ami ezzel a témakörrel foglalkozik, s ennek alapján néhány alapvetést tehetünk.¹

A kutatók 2003-2004-ben 230 fesztiválnak tekinthető eseménysorozatot vizsgáltak, ezek megoszlása: gasztronómiai 31, könnyűzenei 19, hagyományőrző 17, összművészeti 5.5, színházi 3.5, komolyzenei 2, film, videó 1, egyéb 21%. (Az összművészeti kategória is jobbára az első háromhoz sorolható, hiszen ezek többségében a művészet csupán hívószó a pályázatokhoz, arról nem beszélve, hogy szinte kideríthetetlen, hogy ezek szervezői mit tekintenek művészetnek, de általában a szórakoztató műfajokat.) Ez azt jelenti, hogy a fesztiválok címszó alatt tárgyalható eseményeknek csupán 6.5%-a tartozott a művészinak nevezhető szektorba, s ezek aránya mára tovább zsugorodott, mert a fesztiválok száma nagyobb mértékben nőtt, mint a magas művészettel foglalkozóké.

A nemzetközi trendeket is figyelembe véve, a kutatók megállapították, hogy nálunk is érvényesül az, hogy

a fesztivál „eseményé teszi a kínálatot”, illetve „a kulturális elit ünnepéből a nagyközönség életminőség-javító intézményévé válik.” Párhuzamosan a máshol tapasztaltakkal az is igaz, hogy „a fesztiválok jól szimbolizálják a kultúra mai állását. Tükrözik pezsgését, színvonalát és színvonalatlanságát, szentségét és deszakralizálódását, a műfajok közti éles határvonalak elmosódását, az együttlétre, a közösségi élményre való igényt.” S mindenekelőtt azt, hogy a fesztiválok a kisebb vagy nagyobb régiók turizmusának szerves részévé, sokszor húzóerejévé váltak.

Ebben a környezetben kellene megnézni, milyen színházi (bábszínházi) fesztiválok léteznek ma Magyarországon, s azokra milyen paraméterek jellemzők. Ezzel kapcsolatban az első probléma: van-e különbség fesztivál, találkozó, szemle, játékok, bemutatósorozat stb. között. Avagy ezek az elnevezések csupán ugyanannak a színönimái? Tapasztalatom szerint leginkább az utóbbi az igaz, s az így, általánosságban értelmezett fesztivált úgy lehetne körülírni, hogy „az többnyire ugyanabban az időpontban, rendszeresen megrendezett, általában többnapos, egy vagy több műfajú, értékkövetítő ünnepi eseménysorozat, amelynek elsődleges célja, hogy látogatói számára közösségi élményt nyújtson.” A definíció nagyon tág, és számos elem (mindenekelőtt az érték fogalma) meghatározatlan benne.

Ha konkrétabb fogalomtisztázást akarunk, akkor meg kell nézni, hogy a különböző elnevezések mit takarnak. Az értelmező szótár szerint – vizsgált témánk szempontjából – a találkozó „szervezett összejövetel”, a szemle „több jelenség egységes

1 A kutatás eredményének összegzése: Hunyadi Zsuzsa – Inkei Péter – Szabó János Zoltán: *Fesztivál-világ* (NKA, 2006). (Az idézőjeles szövegek e könyvből valók).

szempontú (kritikai) ismertetése”, esetünkben bemutatója, a fesztivál „országos vagy nemzetközi jellegű ünnepélyes előadás-, bemutató(sorozat)”. Ezzel sem megyünk sokra. Próbáljunk e definíciókból kiindulva tartalmat adni az elnevezéseknek.

Játékok: ugyanazon a helyen évente visszatérő, azonos időszakban megrendezett előadássorozat, amelyből többnyire hiányzik a tartalmi, vagy műfaji, vagy stílári közös nevező.

Találkozó: előzetes válogatás nélkül, a résztvevők önjelölése alapján kialakuló előadássorozat, amelynek elsődleges célja a bemutatkozás, nem a verseny.

Szemle: valamilyen előzetes szempont (tematika, műfaj, földrajzi behatároltság stb.) alapján kiválasztott előadások sorozata, amelynek kettős célja az áttekintés és az értékelés – ez utóbbi nem zárja ki a díjazást.

Fesztivál: elsődlegesen minőségi kritériumok alapján kiválasztott előadások országos vagy nemzetközi jellegű bemutatósorozata, amelynek célja a produkciók szélesebb összefüggérendszerbe állítása, s ezáltal az alkotók és a befogadók orientálása, az innovációra készítetés, mindennek egyik eszköze az értékeket kiemelő minősítés, tehát a díjazás.

A mindennapokban azonban e distinkciók nemigen működnek, mert minden bemutatósorozat olyan névvel illeti magát, amilyennel akarja, vagy – ahogy az idézett könyvben olvasható –: „*fesztivál az, amit annak neveznek*”.

Ha mindezt a bábfesztiválokra szűkítenénk, további ellentmondásokra derül fény. Mindenekelőtt arra, hogy bábfesztiválról hosszú évtizedeken keresztül csak az amatőr bábosok körében beszélhettünk, hiszen amíg csak egy hivatásos bábszínház létezett Magyarországon, nem volt értelme bármiféle fesztiválnak. Sem hazainak, de még nemzetközinek sem. Az Állami Bábszínház természetesen számos ország fesztiváljának visszatérő vendége volt, (főleg a zenés) előadásaival bejárta a világot, de nálunk fel sem merült annak gondolata, hogy az egyetlen stílust képviselő és egyre konzervatívabbá váló intézmény saját akaratából fesztivál(ok) keretében kitekintést nyújtson arról, hol tart e műfaj a világban. (A legrangosabb nemzetközi rendezvényre, az UNIMA 17. kongresszusára és világfesztiváljára már

1996-ban került sor Budapesten, amelyen nyolcvanhat produkció volt látható.)

Az amatőr bábcsoportok száma ma sem kevés, bár az elmúlt évtizedekben a korábbiakhoz (a nyolcvanas, de még inkább a hatvanas évekhez) képest radikálisan csökkent a mennyiségük. Ez a fogyás a fesztiválszerű megmutatkozási lehetőségek számában is jelentkezett, de még így is változatlanul sok az elsősorban a gyermek- és iskoláskorúaknak rendezett bábtalálkozó. Ezek nagy része helyi szervezésű, például az *Óperenciás Bábfesztivál* Mezőtúron, vagy a *Hegyvidéki Bábfesztivál* a főváros XII. kerületében. A másik nagy hányadot a különböző szervezetek és felekezetek által tartott fesztiválok teszik ki. Ilyen többek között az évente megtartott *Evangélikus Bábfesztivál* vagy az *Úton útfélen* nevű közlekedési és balesetmegelőzési tematikájú bábjáték-verseny, amelyet a Pest megyei Rendőrfőkapitányság 2016-ban immár tizenkilencedszer hirdetett meg.

Azok a nagyhírű és ma már külföldön is jegyzett fesztiválok, mint például a békéscsabai vagy a pécsi, születésükkor szintén amatőr együttesek bemutatkozási alkalmi voltak, és a rendező csoportok is amatőrként működtek. A pécsi Bóbita 1963-ban először adott otthont országos bábfesztiválnak, amelynek előadásait már az első években is figyelemmel kísérte az UNIMA. Azt követően pedig, hogy ez a találkozó 1969-ben *nemzetközi felnőtt bábfesztivállá* vált, a bábosok nemzetközi szervezet hivatalosan is a saját fesztiváljai közé sorolta.

Erre a találkozóra háromévente került sor, és idővel a hatóköre némileg bővült, azaz a felnőtteknek szóló bábelőadások mellett utcaszínházi produkciókat is befogadott a rendezvény. 2010-ben volt a tizenötödik, de azóta ezen a néven nem hirdettek újabbat. 2013-ban, a Felnőtt Bábos és Utcaszínházi Fesztivál helyett e rendezvény megújítására a Bóbita Bábszínház *Metamorfózis* néven új formációt indított el, amelynek keretében a bábművészet határait feszegető felnőtt bábos előadásokat, csecsemőszínházat, gyerekdarabokat, szabadtéri produkciókat, kiállításokat, szakmai beszélgetéseket, konferenciákat terveztek. Az első fesztiválon nyolc hazai és három külföldi együttes lépett fel, de azóta több találkozóra nem került sor.

Szárnyas Sárkány Fesztivál,
Nyírbátor, 2015

A Szárnyas Sárkány Fesztivál
utcai felvonulása

Kolibri Fesztivál,
Budapest, 2016

Győrkőcfesztivál, Győr, 2012

Zsákomban a bábot, Sárospatak, 2003

Kabóciádé, Veszprém, 2015

A másik amatőr fesztivál szintén nagyon régi múltra tekint vissza, viszont ez, a *békéscsabai nemzetközi bábfesztivál* ma is – bár némileg átalakulva – töretlenül él. Az 1949-ben alapított amatőr Napsugár Bábszínház 1968-ban fogott bele először a nemzetközi fesztivál-szervezésbe, s ugyan volt néhány éves kihagyás, 2015-ben már a tizenhatodikat tartották meg.

Az együtttest megteremtő és haláláig vezető Lenkefi Konrád a rendezéseivel éppen úgy, mint a fesztivál megszervezésével színházának rangot vívott ki a hazai és a nemzetközi bábos életben. Ez volt a biztosítéka annak, hogy az UNIMA ezt a fesztivált is elismerte. 1974-től erre a találkozóra is a korábbi kettő helyett háromévente kerül sor. Profíja továbbra is elsősorban a gyerekeknek szóló előadások szemléje maradt. A társulatot és a nemzetközi fesztivált jelenleg igazgató Lenkefi Zoltán viszi tovább apja örökségét. Kezdeményezésére a felnőtt szakmai grémium helyett gyerek-zsűri ítéli meg a produciókat, és a legfőbb cél: mindenki érezze jól magát a fesztivál ideje alatt, a játsszók is, a nézők is.

A harmadik legrégebbi fesztivál a sárospataki *Zsákomban a bábom*-találkozó, amelynek lelke és alapítója Szentirmai László főiskolai tanár. Amikor 1987-ben elindította ezt a rendezvényt, döntését elsősorban pedagógiai szempontok motiválták, ugyanis azt szerette volna, ha a leendő óvodapedagógusok élményeken keresztül kerülnének közelebb a bábozáshoz, mint a munkájukban az egyik leghasznosabb módszerhez. Éppen ezért olyan egy-két fős vagy kamaraproduciókat hívott és hív meg ma is, amelyek koncentráltan mutatják meg a bábozás lényegét és szépségét. A kétévente esedékes fesztiválra profi, félprofi, amatőr együttesek egyaránt jelentkezhetnek. Az utóbbi években a produciókhoz tematikus művészetpedagógiai konferencia is társul. A legátfogóbb, országos hatósugarú szemle a *hivatásos bábszínházak kecskeméti találkozója*, amelyet negyedszázada indított útjára a Círóka Bábszínház, és amelynek azóta is lelkiismeretes házigazdája. Ezen sincs verseny, minden résztvevő maga határozza

meg, hogy mivel akar szerepelni, viszont kezdettől fogva fontos része a programnak az előadásokról szóló megbeszélés, amelyet hivatásos színházi szakemberek tartanak. A találkozó történetében többször merültek fel azok az alapkérdések, amelyek minden ilyen rendezvénynek a lényegét és jövőjét befolyásolhatják. Mit jelent az, hogy a találkozó a hivatásos bábszínházak seregszemléje? Elegendő-e az a nevezési kitétel, hogy minden színház azt az előadását nevezze, amelyet követendő irányként tart számon? Illetve – ahogy azt Kiszely Ágnes már 2000-ben megfogalmazta – „legyen-e zsűri? Ha igen, hány tagú, milyen összetételű, ítélkezzen-e vagy csak véleményezzen? Legyenek-e kiemelve a legjobb produciók? Ha igen, milyen kategóriákban? Legyen-e díj, ha igen, tárgy vagy pénz díj? Szavazzanak-e a díjakról a résztvevők? Maradjon-e a gyerekzsűri? (Akkor még volt, azóta ezt megszüntették.) S a kérdések még folytathatók lennének.”²

A kérdések többségét ma is fel lehetne tenni. Ezt a fesztivált rendszeresen és bőszégesen szemlézi a szakajtó, az Art Limes is, e számban például több írás foglalkozik a legutóbbi találkozóval.

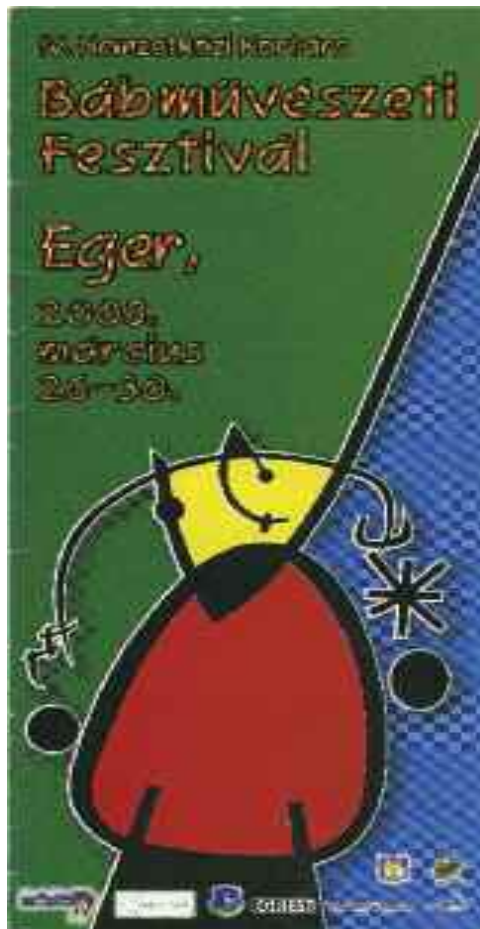
E nagy fesztiválok mellett számos egyéb hasonló rendezvény működik, olyanok például, amelyek műfaji vagy résztvevői köre tágabb a bábatalálkozóknál. Mindenekelőtt a huszonötödik alkalommal megrendezett nyíregyházi *Szárnyas Sárkány* napok vagy az 1991 óta évente megtartott *Betlehemes Találkozó*, illetve a *Templomi bábjátékok fesztiválja*. Mindőjüknek lényeges eleme a vásári és utcaszínházi hangvételű, illetve a szakrális tematikájú bábozás.

Ahogy szaporodnak a hivatásos vagy alternatív bábszínházak és bábegyüttesek, úgy nő meg az igény a közös bemutatkozásra és megmérettetésre, azaz a kisebb-nagyobb fesztiválokra. Nehéz ezeket nyomon követni és pontosan számba venni. Inkább néhány fesztiváltípus megjelenésére hívnám fel a figyelmet. Például az olyanokra, amelyek elsődleges célja a színházarculat erősítése és a közönségkapcsolat ápolása. (Ilyenek a szegedi Kövér Béla

2 Kiszely Ágnes: Gondolatok a kecskeméti találkozóról (látékos, 2000, 3-4. 55.)

Gyermek- és Ifjúsági Színházi Biennálé, Kaposvár, 2016

Kortárs Bábművészeti Fesztivál, Eger, 2008

Szamárfül Családi Fesztivál, Pécs

Bábszínház elsődlegesen saját előadásaiából összeállított sorozatai.) Vagy az olyan, az egész várost megmozgató, népünnepszerű rendezvények, mint a győri *Győrköc Fesztivál*. Vagy a fővárosi színházi évadot indító *Kolibri Fesztivál*, amelyen az ország csaknem valamennyi vásári (és nem vásári) bábosa fellép – persze a színház saját előadásai mellett.

Egy másik nagy csoportot alkotnak a kifejezetten szakmai központú, általában valamilyen tematika köré szervezett találkozók. Ide sorolható többek között a Budapest Bábszínháznak a bábszínházi világnaphoz (március 21.) kötődő és 2010 óta megtartott és három éve tematikussá vált *Bábu Fesztiválja*, amelyen évente hat-nyolc olyan produkció látható, amely gyerekeknek, ifjúsági korosztályosoknak vagy felnőtteknek szól, és deklaráltan új bábos kifejezési formákat kutat. Ugyancsak e körbe sorolható a MárkusZínház 2017-re tervezett *Karakulit*-fesztiválja, amelyet a karagöz-játék születésének ötszázadik évfordulója alkalmából hirdettek meg. Ezen az árnyjáték fesztiválon nyolc olyan előadást akarnak bemutatni, amelyek a török, a keralai, a kínai és az indonéz árnyazás technikáját alkalmazzák, de felidézik a legjelesebb hazai árnyjátékos, Büky Béla emlékét is. Emellett kiállítások és alkotói műhelyek teszik teljessé a programot.

Egy ilyen bevezető nem alkalmas arra, hogy vállalt tematikájának teljességét bemutassa. Mindenekelőtt érzékeltetni szerettem volna a bábos jellegű fesztiválok sokaságát és sokféleségét, illetve azokat

az irányokat, amelyek e fesztiválkínálatban kitapintathatók. Nem szóltam olyan lényeges kérdésekről, mint a fesztiválok uniformizálódása, illetve a fesztiválprodukciók gyártása. A két problémakör gyökere közös: ha bizonyos fesztiválokra részt venni rangot jelent, akkor nem mindegy, hogy azokon egy együttes mivel és hogyan mutatkozik meg. Néhány produkciót tehát eleve azzal a céllal készít, hogy az méltóképpen képviselje a színházat. Ezek az előadások aztán vándorolnak egyik fesztiválról a másikra, miként a rendszeres fesztiválközönség is. Ez persze elsősorban a nagymúltú külföldi találkozóakra igaz, de jelei már a hazai rendezvényeken is láthatók.

S nem szóltam a fesztivál-rendezés legsúlyosabb problémájáról, a finanszírozásról. Meg arról, hogy egyszerre tapasztalni azt, hogy a hazai együttesek mennyiségéhez mérve túl sok a rendezvények száma, meg azt, hogy túl kevés. Ennek a látszólagos ellentmondásnak a mélyén az húzódik meg, hogy nem alakult ki – miként más színházi területen sem – a fesztiválok egymásra épülő (felfutásos) vagy egymásmelletti (tematikai, műfaji vagy más rendezőelv szerinti) rendszere.

Az Art Limes e száma arra vállalkozik, hogy számos magyarországi, magyar nyelvű, valamint környező országbeli fesztivál tanulságait egymás mellé helyezve, alapot adjon a szűkebb és tágabb színházi, illetve bábos szakmának arra, hogy az itt felvetett és az ezekből következő további kérdésekről közösen lehessen gondolkodni.

FESTIVAL PANORAMA

In this issue, Art Limes describes the many festivals in Hungary and neighboring countries and provides a platform for discussions by those in the theater and puppet theater professions. The magazine provides a detailed overview of puppet festivals held in 2016 with particular emphasis on those in Hungary.